

שלמה וצדק, והייתור של המילים (ל'א) יהיה לך' שכתובים
בתחילת הפסוק השני מלמד שבית דין מעמידין אנדרמין למדות –
ממונים שידאגו שהמדות בעיר יהיו מדויקות וילקו ועינישו למי
שמעוות את מדותיו. מוסיפה הברייתא דין נוסף: ואין מעמידין
אנדרמין לשערים – לא היו צריכים להעמיד ממונים ששיגחו שלא
יפקיעו את השער וימכרו ביוקר, שאם ימכרו ביוקר ילכו כולם
מעצמם לקנות אצל אחרים, ובעל כרחו יצטרך להויל.
הגמרא מביאה מעשה בענין זה: דבי נשיא אוקמו – בבית הנשיא
העמידו אנדרמין, בין למדות בין לשערים ולא כפי ששינו עתה
שלשערים אין מעמידין. אמר ליה שמואל לרנא, פוק תני להו –
צא ושנה להם שהדין הוא שמעמידין אנדרמין למדות ואין מעמידין
אנדרמין לשערים. נפק קרנא ודרש להו שהדין שמעמידין אנדרמין
בין למדות בין לשערים, ולא כפי ששמואל הורה לו לדרוש להם.
נודע הדבר לשמואל, אמר ליה שמואל לקרנא, מה ששם. אמר לו,
קרנא. קללו שמואל, תיפוק ליה קרנא בעיניה – שתצא לו קרן
בעיניו. ואכן נתקיימה הקללה ונפקא ליה קרנא בעיניה.
מבררת הגמרא: ואהו – קרנא נמאן כפר שלכן אמר שמעמידין
אגדרמין אף לשערים. משיבה הגמרא: כי הא דאמר רמי בר חמא
אמר רבי יצחק, מעמידין אנדרמין בין למדות בין לשערים, מפני
הרמאין שממתניין עד שאותו שמוכר בזול ימכור את סחורתו
וילך, ואז כשאין לקונים ברירה אחרת, ימכרו הם ביוקר.
הגמרא מביאה ברייתא המלמדת מהו שיעורי אבני המשקלות
שהתקינו: תנו רבנן, היה הקנה מבקש ממונה – המוכר, לקנות
בשר במשקל ליטרא, שוקל לו המוכר ליטרא בשר בבקשתו, על ידי
אבן משקל של ליטרא שמניחה בצד השני של המאזנים. היה
מבקש ממנו לקנות בשר במשקל של חצי ליטרא, שוקל לו חצי
ליטרא על ידי אבן במשקל זה. וכן אם היה מבקש לקנות במשקל
של רביע ליטרא, שוקל לו על ידי אבן שמשקלה רביע ליטרא.
שאלת הגמרא: מאי קא משמע לן, הרי פשוט שמוכרים לקונה כפי
בקשתו. עונה הגמרא: החידוש הוא דפתקנינן מתקלי עד הכי –
שכאשר התקינו חכמים קדמונים את המשקלות, התקינו אבני
משקל רק עד משקל של רביע ליטרא ולא פחות. והטעם, כדי
שלא יבואו לרמות ולומר על אבן משקל של פחות מרביע, שהיא
של רביע. שכיון שזה משקל מועט לא יבדילו בהבדל, וגם אין
רגילים לקנות במדה זו ולא מכירים אותה.
הגמרא מביאה ברייתא המלמדת דינים באופן השקילה: תנו רבנן,
היה מבקש ממונה בשר במשקל שלשה רבועי ליטרא, ולמוכר הלא
אין אבן במשקל זה, לא יאמר לו הקונה, שוקל לי שלשה רבועי
ליטרא אחת אחת – כל רביע ליטרא בפני עצמו בשקילה נפרדת,
שבכך המוכר מפסיד שצריך להוסיף לו מעט בכל שקילה, שהרי
אינו יכול לצמצם ולכוון את שיעור המשקל בדיוק אלא שוקל
מעט בריח. אמר שוקל את הבשר כנגד אבן במשקל ליטרא,
ומניח אבן במשקל רביע ליטרא יחד עם הבשר, ועל ידי כך נמצא
ששקל לו שלשה רבועי ליטרא בפעם אחת.
עוד דין דומה: תנו רבנן, היה מבקש ממונה עשר ליטרא, לא יאמר לו
הקונה שוקל לי אחת אחת ויהכרע – תוספת מועטת בכל שקילה,
שבכך מפסיד המוכר. אמר שוקל לו את כולן בבת אחת ונתן הכרע
אחד לכולן.
הגמרא מביאה ברייתא המבררת מה הן מדות המאזנים. המאזנים
מורכבים מכמה חלקים. החלק המרכזי נקרא 'נפש', והוא מוט
ברזל חלול שעומד במאונך ותלוי בתקרה. לזה היה מחובר
ה'קנה', שזוהו מוט שהיה מונח במאונך, מוכנס ומחובר ב'נפש'.
משני צידי הקנה היו משתלשלים כלפי מטה חבלים שהיו קשורים
לקצוות הקנה שבסופם היו קשורים כפות המאזנים, חבלים אלו
נקראים 'מתנא'. והנה, ככל שגדל המרחק שבין התקרה למקום
החיבור של הנפש והקנה, יש יותר מקום להטות את הקנה
ולהכריע בשקילה לטובת צד אחד ולא יתקע הקנה בתקרה. עוד
יש לידע, שככל שהקנה והחבלים שבהם קשורים הכפות, שיעורם
גדול וארוך יותר, כך תגדל ההשפעה של כל תוספת במשקל ואף

מ'והיה אם שמוע תשמע' (דברים כח א), שפוחת באות וא"ו, ועד
הפסוק 'ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם' (שם כח ד), המסתיים
באות מ"ם. הרי לנו שברכתו כוללת רק שמונה אותיות שבין האות
וה"ו לאות מ"ם. ממשכה הגמרא לבאר: וקללו בעשרים ושתים,
מ'והיה אם לא תשמע בקול ה' (דברים כח טו), שפוחת באות וא"ו, ועד
הפסוק 'והתמפרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה' (שם
כח טו), שמסתיים באות ה"א. וכשסופרים מהאות וא"ו עד הסוף
ומתחילים שוב עד האות ה"א ישנם עשרים ושתים אותיות.
שינו במשנה: מקום שנגנו למוד בנפה כו', לא ימוד בדקה. הגמרא
מביאה כמה ברייתות שדנות בחלכות שונות בענין מדות
ומשקלות. (סימן: אין מעיינין ואין גורשין באגדרמין ובליטרא שלשה
ועשר נפש משקלות ממחך עבה לא תעשו לא יעשה)
תנו רבנן, מנין שאין מוחקין את המדה במקום שנהוג שגורשין
אותה, ואפילו כשהקונה מוחל. וכן מנין שאין גורשין במקום
שמוחקין אפילו כשהמוכר מוחל, תלמוד לומר (דברים כח טו) 'איפה
שלמה וגו' יהיה לך', שהפסוק מדגיש שצריך שתהיה האיפה
שלמה בדיוק, ולכן אסור לשנות ממנה המקום כולו ואפילו בשיש
מחילה.
מוסיפה הברייתא: ומנין שאם אמר הרני מוחך במקום שגורשין,
ולפחות לו – לקונה בתמורה לכך מן הדמים שמשלם, כנגד הגורש
שהפסיד. וכן אם אמר המוכר הרני גורש במקום שמוחקין,
ולחוסף לו – ללוקח על הדמים שמשלם, עבור הגורש, מנין שאין
שומעין לו, ואפילו שאין כאן חשש טעות. שהרי רואים שבאן
משלם לו עבור ההוספה, תלמוד לומר (דברים כח טו) 'איפה שלמה
וצדק יהיה לך', שתיבת 'וצדק' מיותרת שכבר נאמר שהמדה
צריכה להיות שלמה, אלא באה ללמד שלעולם לא ישנה ממנה
המקום.
ברייתא נוספת בענין זה: תנו רבנן, מנין שאין מעיינין – שאין
שוקלים במאזנים בשוה, במקום שהמנהג שפכרעין את כף
המאזנים טפח לטובת הלוקח. וכן שאין מכרעין במקום שמעיינין,
תלמוד לומר (דברים כח טו) 'אכן שלמה וגו' יהיה לך', שהמשקל שהוא
האבן, צריך להיות שולם כפי המנהג שבעיר, לא פחות ולא יותר.
ומנין שאם אמר המוכר הרני מעיינין במקום שפכרעין, ולפחות לו –
ללוקח, בתמורה לכך, מן הדמים כפי שיעור ההכרעה שהיה
צריך לקבל לפי המנהג. וכן הרני מכרעין במקום שמעיינין, ולחוסף
לו על הדמים שמשלם, עבור ההכרעה, מנין שאין שומעין לו,
תלמוד לומר (דברים כח טו) 'אכן שלמה וצדק יהיה לך', שמיתור תיבת
'בצדק' לומדים שאף כאשר יש שינוי בדמים אין לעשות כך
מחשש למכשול.
אחר שהגמרא הביאה דינים רבים שנלמדים מהפסוק 'אבן שלמה
וצדק', מביאה הגמרא לימוד בדרך הדרש מהפסוק שלפניו, בענין
השכר והעונש בדבר זה: אמר רב יהודה מפניא, נאמר בפסוק
(דברים כח ד) 'לא יהיה לך בבייתך איפה ואיפה גדולה וקטנה',
ומיתור המילה 'בבייתך' יש לדרוש, לא יהיה לך בביתך ממון
ותהיה עני, ומה פה עונש זה, משום שעסקת במסחר באופן של
איפה ואיפה – שהיו לך שתי מדות של איפה, אחת גדולה שבה
היית קונה ואחת קטנה שבה היית מוכר.
עוד דרשה בעין זה מהפסוק שלפניו: לא יהיה לך בבייתך אבן ואבן
גדולה וקטנה (דברים כח יא), שמיתור המילה 'בבייתך' יש לדרוש,
שלא יהיה לך ממון בביתך, ומה פה עונש זה, משום שהיה לך
'אבן ואבן' – שתי סוגים של אבני משקל. ממשיך רב יהודה את
דרשתו, אמר אם נהגה בדרך של 'אבן שלמה וצדק', שתקיים את
כל הדינים לעיל שנלמדו מפסוק הזה, אז 'יהיה לך' ממון. וכן אם
נהגה בדרך של 'איפה שלמה וצדק' אז 'יהיה לך' ממון.
הגמרא מביאה ברייתא בענין חיובי הבית דין לדאוג לתיקון
המדות והמשקלות שבעיר: תנו רבנן, נאמר בתורה (דברים כח ג-ד)
'לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה, לא יהיה לך בבייתך
איפה ואיפה גדולה וקטנה', ולכאורה היה מספיק לכתוב 'לא יהיה
לך בכיסך אבן ואבן איפה ואיפה גדולה וקטנה' כי אם אבן ואיפה

המשך ביאור למסכת בבא בתרא ליום שישי עמ' א

1 משקל מועט יהא בכחו להטות ולהכריע את המאזנים.
 2 תָּנוּ רַבֵּנּוּ, נֶפֶשׁ מֵאֲזֵנִים – המוט שבו מחובר הקנה [מקום החיבור],
 3 צריכה להיות תלויה בַּאֲוִיר במרחק שְׁלֹשָׁה טַפָּחִים מהתקרה, וְכֵן
 4 שתהא גְבוּהָה מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טַפָּחִים, כדי שיהא מקום למוכר
 5 להכריע בשקילה לטובת הלוקח ולא יתקע הקנה בתקרה או
 6 בארץ. וְקָנָה וּמִתְנָא שְׁלָה – הקנה המחובר לנפש וכן החבלים
 7 הקשורים בצדדיו, צריכים להיות יחד באורך שְׁנַיִם עָשָׂר טַפָּחִים –
 8 ארבעה טפחים הקנה, וכן ארבעה טפחים כל אחד מהחבלים,
 9 שאם יהיה שיעורם פחות מכך יצטרך המוכר להוסיף הרבה כדי
 10 להכריע.
 11 הברייטא מביאה שלא כל המאזנים שיעורם שוה, אלא תלוי
 12 לצורך מה הם עשויות: ומאזנים שֶׁל צִמְרִים – [מוכרי צמר במשקל]
 13 וְשֶׁל זַגְגִין – [מוכרי זכוכית] שדרכן לשקול דברים יותר קלים,
 14 מספיק שנפש המאזנים תהיה תלויה בַּאֲוִיר רק במרחק של שְׁנַיִם
 15 טַפָּחִים מהתקרה, וְכֵן שתהיה גְבוּהָה מִן הָאָרֶץ רק שְׁנַיִם טַפָּחִים, וְקָנָה
 16 וּמִתְנָא שְׁלָה מספיק שיהיו יחד באורך תִּשְׁעָה טַפָּחִים – שלשה

17 טפחים הקנה ושלשה טפחים כל אחד מהחבלים. שכיון שנושאים
 18 דברים שמשקלם מועט יותר, מספיק שיעור זה בכדי שלא יצטרך
 19 המוכר להוסיף הרבה בשביל להכריע.
 20 ומאזנים שֶׁל חֲנוּוֹנֵי וְשֶׁל פֶּעַל הַבֵּית, שדרכן לשקול בכמויות יותר
 21 קטנות, שיעורם שתהא נפש המאזנים תלויה בַּאֲוִיר רחוקה
 22 מהתקרה רק טַפָּחַת, וְגְבוּהָה מִן הָאָרֶץ טַפָּחַת, וְקָנָה וּמִתְנָא שְׁלָה שְׁשָׁה
 23 טַפָּחִים – שני טפחים הקנה ושני טפחים כל אחד מהחבלים.
 24 ומאזנים שֶׁל טוֹרְטָנִי – צורף המוכר זהב וכסף, כיון שדרכו לשקול
 25 כמויות קטנות ביותר, שיעורו שנפש המאזנים תהא תלויה בַּאֲוִיר
 26 רחוקה מהתקרה רק שְׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת, וְגְבוּהָה מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשׁ
 27 אֶצְבָּעוֹת, וְקָנָה וּמִתְנָא שְׁלָה, אֵינִי יוֹדֵעַ באיזה אורך עליהם להיות.
 28 בכל מדות המאזנים שהובאו בברייטא התבאר למה ולמי הן
 29 מיועדות חוץ מן המאזנים הראשונות ששיעורן היה שלשה טפחים
 30 בגובה ושנים עשר באורך. ולכך שואלת הגמרא, וְאַלֵּא הֵךְ קִמְיִיתָא
 31 – המאזנים הראשונות שהוזכרו בברייטא, דְּמֵאֵי – למי הן
 32 מיועדות.

עונה הגמרא: **אמר רב פפא**, דייקומי – מדובר במאזנים של צורפי נחושת וברזל ששוקלים חתיכות גדולות וכבדות בפעם אחת, ולכן שיעורם צריך להיות גדול.

הגמרא נדה לגבי דיני טומאה וטהרה במאזנים: **אמר רבי מני בר פמיש**, כדרך שאמרו במאזנים לענין איסורן – שאסור לשקול בהן אם לא נעשו כפי המדות שנתבארו, כך אמרו לענין טומאתן – שאם לא נעשו כראוי אינם מקבלים טומאה, שכיין שאסור לשקול בהם אינם נחשבים לכלי.

שואלת הגמרא: **מאי קא משמע לן רבי מני**, תנינא – שנינו דין זה במשנה (כלים פכ"ט מ"ה) שהחוט שבו תלויות בתקרה המאזנים של תניני ושל פגלי בתים, מקבל טומאה רק אם הוא בשיעור תפח, כיון שזהו שיעורו שיהא ראוי לשקול בו, וכדלעיל (ע"א). ומובן מה בפשטות שהוא הדין לשאר חלקי המאזנים שאין מקבלים טומאה אם אינם כשיעורם, ומה חידש לנו רבי מני. עונה הגמרא: דינו של רבי מני לקנה ומתנא שלה איצטריקא ליה, לומר שגם הם לא מקבלים טומאה אלא אם כן נעשו כתיקונם, דלא תנן שם דבר זה ואין זה מובן מתוך דין המשנה לגבי הנפש.

דינים בעשיית אבני המשקלות: תנו רבנן, אין עושין את אבני המשקלות, לא משל פזין – בדיל, ולא משל אבר – עופרת, ולא משל יקטרוון – תערובת של מתכות, ולא משל שאר מיני מתכות, משום שכל אלו נשחקים ונפחתים במשך הזמן, אבל עושה הוא (והמוכר) אבני משקל משל צונמא – אבן, ומשל זבוכית, לפי שאלו אינם נפחתים לאחר זמן.

הגמרא מביאה ברייתא המלמדת את דיני עשיית המחק: תנו רבנן, אין עושין את המחק וסרגל המשמש להסרת הגודש מכלי המדה) משל דלעת, מפני שהוא קל מדי ואינו מוחק יפה ומפסיד המוכר, ולא משל מתכת מפני שהוא מכביד מדי על המדה ומוחק יותר מהראוי ומפסיד הלוקח, אבל עושהו משל עץ וזת וכן משל עץ אגוז, משל שקמה ומשל אשפרוע – מיני עצים, ושיעור כובדם הוא בדיוק כפי הצורך.

דין נוסף בעשיית המחק: תנו רבנן, אין עושין את המחק באופן שצדו אחד עב וצדו אחד קצר וצר, כיון שהצר נכנס יפה בתבואה ומוחק היטב והעב לא, וכשיקנה מאחרים ישתמש בעב וכשימכור ישתמש בצר, לכן צריך שיעשה את שתי הצדדים באופן שזה, או עב או צר, כמנהג המקום.

דינים באופן המחיקה: לא יחזוק את כל הגודש מכלי המדה בבת אחת – בפעם אחת ובמהירות, כיון שהמוחק בבת אחת זה רע לבשר ויפה ללוקח לפי שלא מוחק יפה. וכן לא יחזוק מעט מעט – בכמה פעמים כדי שימוחק היטב, דהיינו שמוחק בתחילה רק טפח מהגודש ומגביה את המחק וחוזר ומורידו ומוחק טפח נוסף וכן כמה פעמים. והטעם, שאופן זה הוא רע ללוקח ויפה למוכר, שמוחק הרבה, כיון שבכל פעם שמוריד את המחק כובש יותר. אלא צריך למחוק כל הגודש בנחת בפעם אחת.

מסיימת הברייתא: על בולן – על כל ההלכות הללו שמפורש בהם כל מיני רמאויות ועוולות, אמר רבן יוחנן בן זבאי, אוי לי אם אומר ברבים את אותם ההלכות, ואוי לי אם לא אומר אותם. אם אומר, שמו ילמדו מכך הרמאין לרמות באופנים שלא ידעו קודם, ואם לא אומר, שמו יאמרו הרמאין אין תלמידי חכמים בקיאים במעשה דינו, ומתוך כך יבואו לרמות יותר.

הגמרא מסתפקת מה נהג רבי יוחנן למעשה: איבעיא להו, האם לבסוף אמרה רבי יוחנן או לא אמרה. פושטת הגמרא את הספק: אמר רב שמואל בר רב יצחק, אמרה, ומהאי קרא – על סמך פסוק זה אמרה, שכתבו (הושע י"ז) כי ישירים דרכי ה' וצדיקים ילכו בהם ופושעים יקשלו בהם. וביאור הפסוק, שדברי תורה ישירים הם, והצדיקים לומדים מהם איך להזהר לא לרמות, והרשעים נכשלים בהם ולומדים מזה איך לרמות. מוכח שיש לומר את דבר ה' כדי שמי שצדיק ילמד ממנו איך להזהר, ולא צריך להמנע מחמת

הרשעים שילמדו מכך לרמות.

ממשיכה הברייתא לפרט מיני רמאויות שצריך להזהר בהם: תנו רבנן, כתוב בפסוק (ויקרא י"ט ל"ה) לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה. מבארת הברייתא את הפסוק: במדה, זו מידת קרקע שלא יעשה בזה עוול, והיינו שלא ימדוד לשני אנשים שחולקים את אותה השדה וכגון שני אחים שירשו או שני שותפים שקנו יחד. לאחד בימות התפחה ולאחד בימות הנשמים באותו החבל, לפי שבימות החמה החבל יבש וקצר ובימות הגשמים רטוב וארוך ונמצא שלא יהיו החלקים שוין. ממשיכה הברייתא בביאור הפסוק: במשקל, מלמד שלא ימזין את אבני משקלותיו במלח, שעל ידי כך נעשים כבדים יותר וצריך לשקול כנגדן יותר סחורה ומפסיד המוכר. במשורה, מלמד שלא ירתין – שלא ישפוך את היין בחזק לכלי המדה שנקרא משורה, שעל ידי כך עולה קצף ונראית המדה מלאה.

והנה, משורה היא מדה קטנה ובכל זאת הקפידה בה התורה שלא יעשה בה עוול, וקל וחומר שבמדות גדולות הדבר אסור, שיש לומר, ומה משורה שהיא רק חלק אחד משלשים וששה חלקים שיש בלוג אחד, מכל מקום הקפידה עליו התורה בדבר זה, קל וחומר למדות גדולות כגון חין וחצי חין, וישלישית החין ורביעית החין, ולוג וחצי לוג ורביעית הלוג ותרומן דהיינו שמינית הקב שזה חצי לוג וחצי תומן – חצי משמינית הקב שזה רבע לוג, ועובל – חמישית הלוג, שכל אלה הם מדות הרבה יותר גדולות ממשורה, שהתורה מקפידה בהם שלא ישפוך בחזקה באופן שיהיה קצף ותתמעט המדה, שהרי בהם גם שיעור הקצף רב יותר.

הגמרא מלמדת על האיסור להחזיק ברשותו מדות פגומות: אמר רב יהודה אמר רב, אסור לאדם שיששה מדה חסרה או יתרה בתוך ביתו, שמו יבוא למדוד בה. והאיסור הוא אפילו אם היא משמשת לעבית וכלי קיבול של מימי רגלים, משום שעדיין יש מקום לחשוש שכשירצה למדוד בזה, ירחצו היטב ויעביר הטינוף וימדוד. ולכן אין למדות אלו תקנה, וחובה לשוברם.

אף שלמדנו שאין להשהות מדות פגומות, מביאה הגמרא אופנים שמותר להשהות: אמר רב פפא, לא אמרן שאסור להשהות מדות פגומות אלא באתרא ומוקם דלא חתימי – שאין ממונים מטעם המלך לחתום על המדות המתוקנות, שאז אכן יש חשש שישמש בהן, אבל באתרא דחתימי – שיש ממונים מטעם המלך לחתום על המדות המתוקנות, אין חשש להשהות את המדות הפגומות שהרי אי לא חיו ואלא לא ראוהו. הקונה חתימה על המדה, לא שקיל – לא יקנה הלוקח במדה זו. ממשיכה הגמרא: ואפילו באתרא דלא חתימי, נמי לא אמרן שיש איסור להשהות, אלא דלא מהנדסי – שלא באים כלל ממונים לבדוק את המדות, אבל מהנדסי – אבל אם מפעם לפעם באים ממונים לבדוק, לית לן בה – אין איסור להשהות מדות פגומות, שאין חשש שישמש בהן כיון שמפחד מהממונים.

חוזרת בה הגמרא: ולא היא – אין זה נכון שבמקום שחותמים או כשיש ממונים מותר להשהות מדות פגומות, אלא לעולם אסור להשהות מדות אלו. והטעם משום שזימני דמיקרי – לפעמים קורה שמזדמנים בזמן של בין השמשות, שהוא זמן שהכל טרודים וממהרים ואין שמים לב שהמדה לא כתיקונה, ומיקרי ושקיל – ומזדמן שהקונה לוקח במדה כזו.

הגמרא מוכיחה מברייטא את מסקנתה שלעולם אסור להשהות מדות פגומות: תניא נמי הכי, לא יששה אדם מדה חסרה או מדה יתרה בתוך ביתו, ואפילו אם היא משמשת לעבית של מימי רגלים, שחוששים שירחצנה היטב וישתמש בה.

ממשיכה הברייתא: אבל עושה הוא כלי מדות של פאה, תרקב – חצי סאה וחצי תרקב דהיינו קב וחצי, וקב וחצי קב, ורובע הקב, דהיינו לוג, ותומן – שמינית הקב דהיינו חצי לוג שהוא שלש ביצים, וחצי תומן – ביצה ומחצה,